

Голові разової спеціалізованої вченої ради ДФ 36.053.006
у Дрогобицькому державному педагогічному
університеті імені Івана Франка
д. пед. н., професорові Невмержицькій О.В.

ВІДГУК

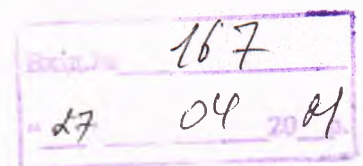
офіційного опонента кандидата педагогічних наук,
доцента кафедри іноземних мов НУ «Львівська політехніка»
МИСЬКІВ ІРИНИ СЕРГІЇВНИ на дисертаційне дослідження
Кекош Мар'яни Любомирівни на тему
«Педагогічна комунікація у навчанні іноземних мов
дітей молодшого шкільного віку», подане на здобуття ступеня
доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки, галузь
знань 01 Освіта / Педагогіка

1. Актуальність теми виконаної роботи та зв'язок із відповідними планами галузей науки

У дисертаційному дослідженні Кекош М.Л. здійснена успішна спроба неупередженого, об'єктивного та цілісного осмислення діяльності сучасної початкової школи, яка перебуває у стані реалізації завдань концепції Нової української школи. Враховуючи процеси глобалізації, євроінтеграції, інформатизації сучасного суспільства дослідниця відкриває нові площини проблеми педагогічної комунікації у навчанні іноземних мов дітей молодшого шкільного віку. Ці питання детерміновані суспільним контекстом і вимагають як теоретичного обґрунтування, так і практичного трактування та імплементації.

Автор наголошує, що сучасна початкова освіта в Україні зазнає позитивної трансформації, які визначають її ціннісні, змістові, структурні, технологічні аспекти, що знаходять відображення у її пріоритетних цілях, а саме: формування високоосвіченої, духовно-моральної особистості, присвоєння особистістю цінностей загальнолюдської культури, засвоєння кращих зразків комунікативної поведінки, які прийняті в світовій спільноті.

У цьому контексті, доводить Кекош М.Л., володіння іноземними мовами має особливе культурне, пізнавальне, розвивальне і виховне значення для молодшого школяра. Актуальність дослідження Кекош М.Л. посилюється також тим, що в умовах сьогодення чи не усі сфери людської діяльності та спілкування вимагають володіння іноземною мовою. Авторка вказує також на сучасні тенденції розвитку української освіти, наголошуючи,

що спілкування іноземною мовою належить до ключових компетентностей, сформульованих у концепції Нової української школи.

Автор переконливо доводить, що комунікація є значущою підвалиною педагогічного процесу, а взаємини в освітньому полі повинні мати в своїй основі суб'єкт-суб'єктну модель, за якої спілкування обох сторін здійснюється на паритетних засадах – як активних, діяльних, творчих, відповідальних особистостей, себто рівноправних учасників навчально-виховного процесу.

Вважаємо, що актуальність рецензованої роботи є незаперечною як на теоретичному, так і на прикладному рівнях і стверджуємо, що робота має значний науково-практичний потенціал, зважаючи на процеси глобалізації та євроінтеграції у широкому сенсі цих понять.

2. Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації

Дисертанткою на основі цілісного й ретельного дослідження проаналізовано стан обґрунтованості проблеми у вітчизняній та зарубіжній педагогічній науці; визначено науково-теоретичну сутність та складові педагогічної комунікації; охарактеризовано та експериментально перевірено шляхи формування професійно-педагогічної комунікації вчителів іноземної мови; визначено можливості впливу педагогічної комунікації на успішне вивчення іноземних мов школярами початкової школи.

3. Нові факти, одержані здобувачкою

Дисертаційна робота Кекош Мар'яни Любомирівни є комплексним дослідженням, у якому на основі системного аналізу вперше теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено вплив педагогічної комунікації на вивчення іноземних мов дітьми молодшого шкільного віку; конкретизовано зміст та структуру професійно-педагогічної комунікації вчителя іноземних мов (володіння вербальними засобами комунікації, використання невербальних засобів, комунікативна грамотність); сформульовано суть комунікативної компетентності вчителя іноземних мов у початковій школі (іншомовна комунікативна компетентність та професійно-педагогічна комунікативна компетентність); визначено особливості перебігу комунікативних процесів у сприйнятті учнями початкової школи іноземної мови; висвітлено практичні підходи комунікативної взаємодії вчителя, батьків та учнів у процесі вивчення іноземної мови; розглянуто роль педагогічної комунікації як чинника підвищення ефективності навчання іноземних мов дітей з особливими освітніми потребами; уточнено зміст понять «комунікація», «спілкування», «дискурс», «невербальна комунікація», «комунікативна компетентність».

4. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Аналіз змісту дисертації та публікацій Кекош М.Л. є підставою для висновку про наукову обґрунтованість і достовірність викладених авторкою результатів.

Кекош М.Л. обґрунтовано характерні ознаки комунікативного виміру педагогічного дискурсу, охарактеризовано його стратегії, цілі, тактики. Представлено функції комунікативно орієнтованої мови педагога та складові компоненти комунікативного простору міжособистісних відносин. Проаналізовано структуру комунікативної компетентності вчителя іноземної мови як складну систему, яка визначається педагогічною комунікативною компетентністю та іншомовною комунікативною компетентністю, які взаємодоповнюються вербальною й невербальною компетентностями, ІКТ-компетентністю та інклюзивною комунікативною компетентністю.

Автор доводить, що комунікативні знання та вміння вчителя є важливою складовою його професійної підготовки та запорукою поліпшення засвоєння навчального матеріалу учнями, встановлення довірливих відносин у класі та формування сприятливого психологічного клімату в школі, а організація якісного комунікативного простору педагогом є засобом оптимізації освітнього процесу та умовою ефективної комунікації на уроці.

У роботі визначено структуру педагогічної комунікації, яка складається з трьох компонентів: вербальної комунікації, використання невербальних засобів та комунікативної грамотності. Кекош М.Л. доводить, що застосування невербальних компонентів у навчанні іноземної мови молодших школярів має велике значення і сприяє кращому розумінню іноземної мови, допомагає подолати труднощі спілкування, а також розвиває міжкультурну комунікацію учнів.

У роботі представлено критерії успішної педагогічної комунікації на уроках іноземної мови: інтерактивна взаємодія, індивідуалізація навчання, особистісно орієнтоване спілкування, створення автентичних іншомовних ситуацій, довірлива атмосфера, стійка мотивація до вивчення іноземних мов, заохочення зворотного зв'язку, врахування психологічних особливостей молодших школярів. Окреслено закони комунікації, які відіграють важливу роль на уроках іноземної мови у початковій школі.

У дослідженні системно і повно висвітлено досвід зарубіжних країн у сфері співпраці сім'ї та школи, що показує, які саме дії допомагають учням досягнути успіху: залучення всіх родин до шкільної громади, ефективне спілкування, підтримка успіху школярів, захист кожної дитини, розподіл повноважень, співпраця з місцевою громадою.

У дослідженні представлено результати анкетування, на підставі яких авторка стверджує, що більшість батьків готові брати активну участь у процесі вивчення іноземної мови їхніми дітьми. На основі результатів анкетування, запропоновано схему комунікативної взаємодії у форматі

«батьки—вчитель—учні» для удосконалення процесу навчання іноземних мов молодших школярів. Кекош М.Л. запропоновано різноманітні форми взаємодії батьків, вчителів та учнів, які сприяють ефективній комунікації.

Доведено, що успішна педагогічна комунікація на уроках іноземної мови забезпечує розвиток творчих здібностей молодших школярів, утвердження стилю довіри, співробітництва та співтворчості. Цьому сприяє також урахування індивідуальних психічних та інтелектуальних особливостей кожного вихованця у процесі вивчення іноземної мови, опора на прагнення учня самовиразитися і самореалізуватися серед інших особистостей як індивідуальність.

Кекош М.Л. проведено спостереження за учнями початкової школи на уроках іноземної мови ліцею № 2 міста Дрогобич. На основі отриманих даних визначено труднощі, які виникають у молодших школярів у процесі вивчення іноземної мови. Спираючись на результати спостереження автор стверджує, що труднощі пов'язані з неврахуванням фізіологічних та психологічних особливостей молодших школярів, інтерференцією рідної мови та браком стійкої мотивації до вивчення іноземної мови.

Кекош М.Л. вказує, що для удосконалення комунікативних знань та умінь вчителів іноземної мови було проведено комунікативний тренінг і на основі опитування визначено його ефективність для усвідомлення значення педагогічної комунікації на уроках іноземної мови як ефективного засобу удосконалення освітнього процесу.

У дослідженні висвітлено проблематику інклюзивної освіти, яка вимагає надання можливостей для навчання та участі в освітньому процесі всім дітям. Для успішного навчання дітей з особливими освітніми потребами (ООП), доводить Кекош М.Л., необхідна спільна діяльність усіх суб'єктів освітнього процесу. Доведено, що успішна комунікативна взаємодія вчителя та дитини з ООП створює вільну атмосферу, дає можливість самореалізуватися, допомагає розкритися «особливим» дітям, підвищує їхню самооцінку, зміцнює віру у власні сили і здатність до навчання.

Дисертаційне дослідження виконано на високому науковому рівні. Здобувачка досконало володіє предметом дослідження. Зміст анотацій, поданих українською та англійською мовами, відображає зміст дисертації та висвітлює істотні її аспекти та основні положення.

На окрему увагу заслуговує творчий здобуток здобувачки: основні теоретичні положення й висновки дисертації відображено у 17 публікаціях. Рівень апробації результатів дослідження є теж доволі представницьким і підтверджується участю дисертантки у різного рівня науково-практичних конференціях.

5. Значення для науки і практики одержаних авторкою результатів

Наукові здобутки Кекош М.Л. становлять теоретичну і методичну базу для подальших досліджень у ключі досліджуваної проблеми. Матеріали

дисертації впроваджено в освітній процес Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (довідка № 31-А від 18.01.2021 р.), Криворізького державного педагогічного університету (акт № 09/1-140/3 від 15.02.2021 р.), Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка (довідка № 409 від 23.02.2021 р.), комунального закладу вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» (довідка № 11/1 від 11.01.2021 р.), ліцею № 2 м. Дрогобич (довідка № 01-17/20) від 22.01.2021 р.), Лішнянського навчально-виховного комплексу (довідка № 6 від 29.01.2021 р.).

6. Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації

Виокремлені здобувачкою конструктивні ідеї, результати, положення і методичні рекомендації можуть бути використані при організації освітнього процесу у початковій школі, під час проведення уроків іноземної мови, написанні навчальних і науково-методичних посібників з методики навчання іноземних мов дітей молодшого шкільного віку. Основні висновки можуть бути впроваджені в освітній процес закладів вищої освіти у процесі викладання фахових дисциплін для формування педагогічної комунікації майбутніх вчителів іноземних мов. Дисертаційні матеріали та висновки Кекош М.Л. були використані для розробки навчальної програми з курсу «Педагогічна комунікація», навчального посібника «Тренінг із педагогічної комунікації» для розвитку комунікативної компетентності студентів педагогічних закладів освіти та педагогів. Теоретичні положення, обґрунтовані в дисертації Кекош М.Л., можуть слугувати базою при виконанні бакалаврських, магістерських і дисертаційних робіт з педагогіки та методики викладання іноземних мов.

7. Оцінка змісту дисертації та її завершеність

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, значною мірою забезпечуються логічною структурою роботи. Дисертація є завершеним самостійним дослідженням, складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (310 позицій, із них 97 – іноземними мовами), додатків. Повний обсяг дисертації – 267 сторінок, основна її частина становить 167 сторінок друкованого тексту.

У першому розділі – «Теоретичні засади педагогічної комунікації в освітньому процесі» – з'ясовано ступінь дослідженості проблеми у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі, окреслено історичні й соціокультурні передумови формування педагогічної комунікації, висвітлено етапи розвитку досліджень комунікації. Визначено науково-теоретичну сутність та складові педагогічної комунікації.

Кекош М.Л. встановлено, що комунікативна взаємодія завжди має ефект, який полягає у певній реакції одержувача повідомлення, в змінах його свідомості і поведінки. Комунікація – це один з найважливіших механізмів розвитку науки, спосіб поширення інформації та нових знань. Авторкою доведено, що ефективність роботи педагога у сфері навчання іноземних мов визначається педагогічною комунікацією, яка розгортається у процесі спільної діяльності вчителя та учня.

У розділі Кекош М.Л. висвітлено характерні ознаки комунікативного виміру педагогічного дискурсу, визначено його цілі, стратегії, жанри, тактики. Представлено функції комунікативно орієнтованої мови педагога та складові компоненти комунікативного простору міжособистісних відносин.

Кекош М.Л. цілісно і повно проаналізовано структуру комунікативної компетентності вчителя та її компонентів, що складаються з відповідних знань, вмінь та навичок. Авторка наголошує, що педагогічна комунікація сприяє розв'язанню професійних завдань і здійсненню комунікації з різними суб'єктами освіти: колегами, учнями, їх батьками на основі використання комунікативних знань, умінь та навичок.

У другому розділі дослідження – «Організаційно-методичні основи застосування педагогічної комунікації при навчанні іноземних мов дітей молодшого шкільного віку» – Кекош М.Л. логічно і системно визначено й обґрунтовано структуру педагогічної комунікації: вербальні та невербальні засоби комунікації, комунікативну грамотність; охарактеризовано вимоги до комунікативних якостей мовлення вчителя, які зумовлені функціями в педагогічній діяльності; визначено завдання іншомовного дидактичного мовлення вчителя іноземної мови в початковій школі та характерні ознаки вербальної комунікативної поведінки вчителя; представлено функції і експоненти мови вчителя іноземної мови.

У представленому дослідженні простежено класифікацію невербальних засобів спілкування: кінетика (жести, міміка, контакт очима); просодика (тембр, висота, гучність голосу, артикуляція, ритм, темп, інтонація); екстралінгвістика (паузи, кашель, зітхання, сміх, плач); проксемика (використання простору, відстань між комунікантами, вплив території); графеміка (почерк, шрифти); такесика або гаптика (дотик, потискування рук, прогладжування); хронеміка (використання часу, зокрема, час очікування початку/кінця спілкування, тривалість спілкування).

Кекош М.Л. доводить, що комунікативна грамотність педагога є одним з найважливіших компонентів професійно-педагогічної культури. У науковому дослідженні висвітлено закони комунікації, які пов'язані із закономірностями процесу спілкування, психологічними особливостями учасників комунікації, умовами спілкування, удосконалюючи процес засвоєння учнями іноземної мови та створюючи позитивний психологічний клімат для усіх учасників освітнього процесу.

Доведено, що важливу функцію відіграє ефект зворотного зв'язку між учнями та вчителем, за допомогою якого можна діагностувати процес

вивчення іноземної мови, оцінити результати, коригувати свої дії, методики і завдання з урахуванням індивідуальних досягнень кожного учня і всього класу загалом, та з іншого боку, можна оцінити діяльність вчителя.

Дослідженням Кекош М.Л. підтверджено, що використання інформаційно-комунікаційних технологій на уроках іноземної мови сприяє формуванню і вдосконаленню умінь і навичок учнів; розширенню їх мовної компетенції; прояву самостійності в роботі над навчальним матеріалом; розвитку творчого потенціалу учнів, їх пізнавальної активності; створення захоплюючого уроку. Ці засоби дають змогу підвищити мотивацію учнів, сприяють активації пізнавальної діяльності учнів, розширюють їх кругозір, особливо при використанні автентичного лінгво-країнознавчого матеріалу.

У третьому розділі – «Дослідження специфіки реалізації педагогічної комунікації у навчанні іноземних мов учнів молодшого шкільного віку» – Кекош М.Л. охарактеризовано передумови підвищення активності навчання та виховання шляхом налагодження взаємозв'язків між школою і родиною. Авторкою представлено досвід взаємовідносин і ефективної комунікації між школою і сім'єю за кордоном.

Кекош М.Л. висвітлено шляхи партнерства між сім'ями і школами, що показують, які саме дії допомагають учням досягнути успіху: залучення всіх родин до шкільної громади, ефективне спілкування, підтримка успіху школярів, захист кожної дитини, розподіл повноважень, співпраця з місцевою громадою. Партнерські відносини між усіма вищевказаними сферами впливу можуть удосконалювати шкільні програми, поліпшувати шкільний клімат, надавати допомогу та підтримку, об'єднувати сім'ї у рамках школи та громади, налагоджувати відносини з вчителями.

У представленому дослідженні простежено різновиди форм роботи вчителя з батьками. Розглянуто досвід співпраці школи і сім'ї за кордоном. Представлено результати анкетування, на підставі яких можна стверджувати, що більшість батьків готові брати активну участь в процесі вивчення іноземної мови їхніми дітьми.

Кекош М.Л. доводить, що успішна педагогічна комунікація на уроках іноземної мови забезпечує розвиток творчих здібностей молодших школярів, сприяє утвердженню стилю довіри, співробітництва та співтворчості. У результаті проведеного тренінгу з вчителями іноземної мови у початковій школі, відзначено важливу роль педагогічної комунікації у її навчанні загалом та у подоланні труднощів зокрема.

8. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації

Загалом позитивно оцінюючи наукове і практичне значення здобутих дисертанткою результатів, необхідно назвати деякі дискусійні положення, а також висловити окремі побажання:

1. У параграфі 1.1. авторка ґрунтовно аналізує дефініцію «педагогічна комунікація», посилаючись на доробок різних науковців.

Вважаємо, що слід було також представити авторське визначення педагогічної комунікації.

2. В параграфі 1.3. авторка вказує на самоосвіту як один зі способів формування комунікативної компетентності вчителів іноземної мови, однак на нашу думку, варто було б детальніше розглянути та охарактеризувати також самонавчання та саморозвиток у царині комунікації. Особливо актуальним бачиться нами проблема впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в освітній процес початкової школи.

3. У дисертаційному дослідженні варто було б більш диференційовано та виважено підійти до формулювання назв підрозділів, оскільки матеріал, викладений у параграфах 2.2. та 3.2. перекликається (як-от формування мотивації та врахування психологічних особливостей молодших школярів).

4. У параграфі 2.3. здобувачкою широко, детально і ґрунтовно проаналізовано використання інформаційно-комунікаційних технологій на уроках іноземної мови. Проте, на наш погляд, доцільним було б представити особливості педагогічної комунікації в умовах дистанційного навчання іноземних мов у початковій школі з огляду на сучасні реалії.

5. У дисертації зроблена достатньо успішна спроба деталізації проблематики інклюзивної освіти та проаналізовано особливості педагогічної комунікації у навчанні іноземних мов дітей з розладами аутичного спектру, із затримкою психічного розвитку, з порушеннями зору та слуху. Поза увагою авторки залишилися питання організації процесу навчання іноземних мов для інших категорій дітей, зокрема, з порушеннями опорно-рухового апарату, дислексією, вадами мовлення тощо.

6. Висловлюємо також побажання щодо необхідності дослідження проблеми наступності дошкільної та початкової освіти у питаннях спільних, послідовних підходів щодо навчання іноземних мов дітей дошкільного віку та учнів початкової школи.

Проте висловлені зауваження не знижують загального позитивного враження від дисертаційного дослідження.

9. Повнота висвітлення результатів в опублікованих працях

Результати, наукові положення, висновки та рекомендації достатньо повно викладено в 17 одноосібних наукових працях, із них 6 статей – у наукових фахових виданнях України, 2 статті – в іноземному виданні, 9 статей – у збірниках матеріалів конференцій.

10. Висновок

Аналіз дисертації, анотацій та опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що дослідження **Кекош Мар'яни Любомирівни** на тему **«Педагогічна комунікація у навчанні іноземних мов дітей молодшого шкільного віку»** є завершеним, самостійним дослідженням, яке має наукову новизну, теоретичне і практичне значення для педагогічної науки й практики. Дисертація заслуговує на позитивну оцінку, відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії (Постанова Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167), а її авторка Кекош Мар'яна Любомирівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки, галузь знань 01 Освіта/Педагогіка.

Офіційний опонент:

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри іноземних мов
НУ «Львівська політехніка»

I.C. Миськів

Підпис
Вчений секретар *Дару* *Григоруканський*

